

Henryk Laskiewicz,

Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900–1939. Zarys monograficzny dziejów,

Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1998, ss. 224.

Dzieje kultury fizycznej na północno-wschodnich kresach Rzeczypospolitej nie cieszyły się dotąd szerszym zainteresowaniem historyków. Dobrze się więc stało, iż profesor Henryk Laskiewicz podjął się trudu przygotowania zarysu monograficznego problemu kultury fizycznej na Wileńszczyźnie w latach 1900–1939. Jest to próba wypełnienia niewątpliwej luki w badaniach nad historią kultury fizycznej tej części ziem byłej Rzeczypospolitej. Praca została oparta głównie o obszerną i wnikliwą kwerendę prasy oraz archiwalia przechowywane w Centralnym Archiwum Wojskowym i materiały źródłowe już publikowane. Zwraca jednak uwagę brak wykorzystania archiwaliów wileńskich, które przecież od wielu już lat są dostępne dla polskich badaczy.

Książka ma układ chronologiczno-rzeczowy i składa się z sześciu rozdziałów oraz bardzo obszernych aneksów, które stanowią połowę objętości recenzowanego wydawnictwa. Pierwszy rozdział ma charakter wstępny i traktuje o początkach kultury fizycznej pod zaborami (właściwie jednym zaborem – oczywiście rosyjskim) do 1914 roku. Kwestie te jednak Autor potraktował bardzo pobieżnie, wymieniając niektórych działaczy i organizacje kultury fizycznej z Wilna (m.in. Wileńskie Towarzystwo Cyklistów, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Wileńskie Towarzystwo Wioślarskie).

Zarówno w pierwszym rozdziale, jak i w całej pracy, brakuje jednak osadzenia kultury fizycznej w realiach politycznych, społecznych i ekonomicznych Wileńszczyzny. A przecież choćby takie kwestie, jak system pra-

wny państwa rosyjskiego i możliwość zakładania stowarzyszeń, rola w tym względzie tak zwanego manifestu październikowego cara z 1905 r. oraz ukazu „o stowarzyszeniach i związkach” z marca 1906 r., miały dla rozwoju wychowania fizycznego i sportu ogromne znaczenie. Kompletną „białą plamą” jest też okres 1914–1918, z przyczyn zapewne oczywistych, ale też Autor słowem nie komentuje wpływu wydarzeń wojennych na możliwości pracy na niwie wychowania fizycznego i sportu.

Główne zagadnienia organizacyjne związane z rozwojem kultury fizycznej w latach 1918–1939 przedstawione zostały w rozdziale drugim. Autor doliczył się 66 klubów i kół sportowych w samym Wilnie i tylko 20 takich placówek w innych miejscowościach regionu. Rola i znaczenie samego Wilna były tu bez wątpienia dominujące, tym bardziej, że organizacje w terenie były często efemeryczne i działały słabiej. Na uwagę zasługuje dobrze zaakcentowane przez H. Laskiewicza zaangażowanie Uniwersytetu Stefana Batorego (USB) na rzecz rozwoju kultury fizycznej. Na Uniwersytecie działała Senacka Komisja Sportowa, przekształcona później w Komisję Wychowania Fizycznego USB. Wychowanie fizyczne wprowadzono jako przedmiot obowiązkowy do programu studiów, a problematyka ta znalazła swoje odzwierciedlenie w badaniach podejmowanych przez wileńskich naukowców. Wielu profesorów i studentów działało aktywnie w Akademickim Związku Sportowym oraz innych organizacjach sportowych i turystycznych.

W dalszej części pracy Autor przedstawił ważniejsze kluby i towarzystwa sportowe międzywojennego Wilna, dzieląc je na akademickie, wojskowe oraz grupę innych placówek obejmującą kluby specjalistyczne, robotnicze, mniejszości narodowych itp. Liczebnością i zakresem działania wyróżniały się zwłaszcza organizacje akademickie (Akademicki Związek Sportowy, Akademicki Związek Morski, Akademicki Związek Włóczęgów, Żydowski Akademicki Klub Gimnastyczno-Sportowy) i wojskowe – jak Wojskowy Klub Sportowy „Pogoń”, Wojskowy Klub Sportowy „Śmigły”, Towarzystwo Sportowe „Wilnia” i wiele innych, w których skupiała się kadra zawodowa wojska. Wśród organizacji mniejszości narodowych wyróżniało się Żydowskie Towarzystwo Gimnastyczno-Sportowe „Makkabi”. Warto nadmienić, że około 20 procent członków tych wszystkich organizacji stanowiły kobiety.

Dużo miejsca w pracy zajmują sprawy organizacyjne, w tym ponadlokalne agendy, instytucje i związki sportowe. Autor przedstawił więc związki okręgowe (wileńskie), wojewódzkie i ponadwojewódzkie. W Wilnie miały swoje siedziby organizacje reprezentujące chyba wszystkie ówczesne dyscypliny sportowe. Do niektórych z nich należały nawet kluby i sekcje z województwa białostockiego.

Wyniki działalności sportowej na Wileńszczyźnie zostały dość obszernie przedstawione w rozdziale piątym. Jak przyznaje sam Autor, udało mu się na ten temat zebrać najwięcej materiału faktograficznego, dotyczącego ogromnej liczby imprez, spotkań, zawodów i rozgrywek. Najważniejsze z nich zostały zaprezentowane w układzie alfabetycznym, według dziedzin sportu. Jedną z najpopularniejszych dyscyplin sportowych w Wilnie była piłka nożna, a w meczach uczestniczyło tysiące kibiców. Najlepszą drużynę piłkarską – uczestniczącą w krajowych rozgrywkach I Ligi – posiadał Wojskowy Klub Sportowy „Śmigły”. W skali ogólnopolskiej dobre wyniki osiągalni w strzelectwie, szybownictwie i wioślarstwie, a siatkarze zdobyli nawet dwukrotnie mistrzostwo Polski.

W książce znalazło się także czterdzieści pięć biogramów bohaterów sportu wileńskiego, które przybliżają sylwetki zawodników, trenerów, działaczy i publicystów sportowych. Do wybitniejszych należeli m.in. Romuald Czyżewski, Konstanty Pietkiewicz, Ludwik Szwykowski i profesor Jan Weyssenhoff. Wypada tylko żałować, że część tych not biograficznych, to informacje zaledwie kilkudzaniowe.

Połowę objętości pracy stanowią bardzo obszerne aneksy. W dziewięćdziesięciu pięciu tabelach i załącznikach pomieszczono informacje o składach osobowych zarządów, rozwoju organizacyjnym, liczbie sekcji sportowych. Najwięcej miejsca zajmują tam jednak osiągnięcia, wyniki i lokaty uzyskane w ramach konkretnych dziedzin sportu. Przy tak obszernym materiale niezbędny jest jednak spis tabel i załączników, gdyż brak takowego bardzo utrudnia poruszanie się i zorientowanie w zawartości aneksu.

Autor recenzowanej pracy skupia się głównie na kwestiach organizacyjno-strukturalnych oraz na wynikach działalności sportowej. Brak jest natomiast ulokowania kultury fizycznej Wileńszczyzny na szerszym tle społeczno-kulturowym regionu (Autor dostrzega ten problem, ale pominięcie go tłumaczy wymogami wydawniczymi związanymi z objętością książki). A przecież niezwykle istotne byłoby wyjaśnienie takich zagadnień, jak wpływ państwa i jego instytucji (wojsko, szkoła) na rozwój kultury fizycznej, sprawa finansowania wychowania fizycznego i sportu, baza materialna związana z tą działalnością, wreszcie wpływ partii politycznych i ich związki z konkretnymi organizacjami sportowymi.

Pogłębianych badań wymaga kultura fizyczna poza Wilnem, w terenie. Czy sport na Wileńszczyźnie był „polski”, czy też uczestniczyli w nim przedstawiciele mniejszości narodowych? Jakie było jego oddziaływanie społeczne, wpływ na aktywizację wspólnot lokalnych, rozwój świadomości narodowej, rozbudzanie patriotyzmu?

Wątpliwości może budzić nietypowy dla prac historycznych system podwójnych przypisów zastosowany przez Autora. Obok normalnych przypisów, o ciągłej numeracji, występujących na dole strony pod tekstem, występują też przypisy w tekście odnoszące się do bibliografii (konkretnie wskazujące numer pozycji z wykazu bibliografii i strony). Nie sprzyja to jednak wygodzie Czytelnika, nie mówiąc już o poprawności aparatu naukowego.

Książka Henryka Laskiewicza wnosi wiele nowego pod względem faktograficznym. Jednak to „kronikarskie” podejście zdecydowanie dominuje, ze szkodą dla elementów analizy i syntezy, których w pracy brakuje. Po jej przeczytaniu, mimo bogactwa faktografii, pozostaje niedosyt – tym bardziej, że tytuł zapowiada dużo więcej, niż znalazło się w treści pracy. Tytułowe ramy chronologiczne odnoszą się do lat 1900–1939, zaś treść pracy dotyczy przede wszystkim okresu 1919–1939. Okres przed rokiem 1918 został potraktowany jako wstęp i z powodzeniem we wstępie mógł się znaleźć.

Recenzowana książka jest istotnym krokiem w badaniach nad dziejami kultury fizycznej na kresach północno-wschodnich Drugiej Rzeczypospolitej, jest przykładem badań regionalnych w tej dziedzinie i zarazem ukazuje potrzebę takich prac. Warto może w tym miejscu przypomnieć, że na tej niwie na swego badacza czeka także Białostoczczyzna. Na pełną monografię kultury fizycznej Wileńszczyzny w pierwszej połowie XX wieku wypada jednak jeszcze poczekać.

Jan Snopko